

GEREBLYÉS LÁSZLÓ: FÖLDÖNFUTÓ ÉNEKE

*Oly mindegy, merről jöttem,
egy órjás áll mögöttem,
mennyeig ér a karja,
s dermesztő tenyere, a napot eltakarja.*

*Óh, mondd, mi vár reám még?...
nyugvóra hol találnék?...
minden kapu becsattan!
eszeveszett idő: — bódorgok megriadtan.*

*S csak tengek, elhagyottan,
— szót vetnek innen-onnan, —
de élni úgy szeretnék:
oly rajba-röppenően s csapongva, mint a fecskék.*

*De mégse, bármi áron
ne éljek e világon:
semhogy szutyokba vesszem:
jőjj, hűséges halál s csak bujtass el, öledben.*

UJ MAGYAR KÖLTŐK II.

HOLLÓS KORVIN LAJOS

Irta: SÁNDOR PÁL

Hollós Korvin Lajos Óbuda törzsökös és vagyonos zsidócsaládjának elszegényedett ágából származik. Az ő életében a vagyon csupán családi legenda és a többi ág rideg elzárkózása formájában mutatkozott. Testvérei még tanulni voltak a jómód utolsó foszlányai könnyelmű elherdálásának, az ivásban és költekezésben zsenritempókat követő apa életmódjának, a késői szülött Lajos azonban már teljesen szegény környezetben és proletár életkörülmények között nőtt fel. S nemcsak közviszonyainkra jellemző, hanem Korvinra nézve is elhatározó, hogy — míg a pusztai zsellérsorsból származó Illyés Gyula és a pesti lumpenproletár környezetből kinőtt József Attila rokoni, baráti, társadalmi, állami segítségekkel elvergődtek nemcsak a pesti és szegedi, hanem a bécsi és párizsi egyetemekre is, — addig a katholizált bécsi nagybácsi püspök és textilmágnás rokonok mellett Korvin Lajos alig négy középiskoláig tudta anyagi okokból felvinni, — inasnak kellett beállnia és már szinte gyermekkorában neki kellett eltartania édesanyját is.

Mialatt tehát költőtársai különböző időleges támogatások révén a világirodalom és széptudományok legmagasabb fórumainak utmutatása szerint művelhették, csiszolhatták költői lelkületüket, Korvin Lajos szellemi szárnypróbálgatásai sötét műhelyek ellopott perceiben, ügynöki lóvásártás ziháló lélekzetei közt, magántisztviselői tollak félrecsuszásai útján

vagy a munkanélküliség korgó meditációiban születtek meg.

Ha Korvin nem lett volna költő már tudatának első rezzeneteitől fogva, bizonyára őrizkedett volna attól, hogy végre munkássorsból magán-tisztviselővé felkapaszkodva tintatartót vágjon vezérigazgatója fejéhez, véget vetve ezzel karrierjének, mely az inflációs idők tőzsdei manővereinek perspektívájában már-már azzal biztatott, hogy visszaszerzi magának azt az anyagi és társadalmi pozíciót, amit apja oly könnyű kézzel, utódjára nem gondolva elmulasztott.

Ez a „karrier“ talán betöltött volna kispolgári ambíciókat, de az autoidakta költő nem a gyűlölt multnak, a merev családi arcképeknek és a még merevebb, uralkodó osztály tagjaivá vált rokonoknak akart beszélni. A költő a jövőé, a közösségé, az emberiségé, — és hol találhatta meg jobban mindezt, mint a gyermekkor kényszerű környezetében, az óbudai kőbányák munkásaiban, műhelybeli sorstársaiban, akik felcsillanó szemekkel hallgatták az ifju költőt, amint éppen erről a közösségről és emberiségről szavalt.

Korvin nem belőlük jött, mint Ilyés vagy József, hanem *hozzájuk* ment. Még erősen érzi ezt a különállást és érdemnek tekintti, a lemondás nem teljes. „Nézzetek engem — szavalja — összetörtem saját szobromat, most szórom szét a cserepeket.“ (Harc 1930-ból, 3. o.)

*Formákat, szabályokat, selyemruhákat, karriéreket,
ambíciókat dobok máglyára, magasra szökken a
láng, látjátok, milyen pirosra festi az arcomat.*

Költészete ebben a szakaszban nem a közösségbe való feloldódás hangja; nem a közösségből beszél, hanem a közösséghez szól. Főlöttelevőnek, prófétának érzi magát, aki hozza a kinyilatkoztatást. „Hegyi beszédet“ mond (5.o.) elkésett plakátköltő módra és megvető hangon idézi mindazokat, akiknek a szellemét magafölött levőnek, rendszertelen tanulásai során elnyomónak, leküzdhetetlennek érzi.

*Dobjátok el a bibliát, Nietzsché, Kantot, Freudot, Luthert
és az összes zsenális kóklereket,
most én beszélek hozzátok.*

De hamarosan rájön, hogy ez a hang hamis: hatástalanul pattan vissza arról a közösségről, amelynek megváltója akar lenni, — mert annak nem megváltóra van szüksége. Elcsuklik a hangja, magába néz és reménytelen utánfutkosásnak érzi ezt a prófétáskodást:

*En meghalok, testvérem, te nem láthatsz engem nevetni,
te nem láthatsz engem sirni, te előre nézel és
átlépsz a testemen s az ölelésem ott függ a válladon.*

A prófétáskodás alapjában véve elnyomottságának kompenzálása volt; s hogy nem sikerült, elnyomottságának tudata elsősorban nem osztály, hanem faji tartalommal telik meg:

*...Kiestem a világ kezéből,
A szőkék és szélesvállúak elindultak Siegfriedből,
befolytak a fajtákba, és learatják a föld örömeit,
övék a hatalom és a dicsőség.*

De mindez csak átmenet: a közvetlen élmények fokozatosan elhomályosítják a multat, hagyományt s a környezet behatása egyre erősebbé válik. E környezethez tartozik azonban nemcsak a munkábaállás „téli reggele“, az „ebédjegy: a moslékutlevél“, a gyárarabság és a tényleges rabság, melyet verseiért el kell szenvednie, hanem az igazi költészettel való megismerkedése is. A kassákizmus modorosságai lassankint elmaradnak, Heine és Petőfi hangja csendiül meg az egyre inkább uralkodóvá váló kötött versek mögött s ez a hang a maga közvetlenségében és természetességében diadalmas utat talál a tömegekhez. Így születnek meg a legszebb magyar szavalókórusok (Sütőmunkások, Hallod proli, stb.) és néhány tiszta ideológiájú verse (*Tömegszállítás* c. kötetében, 1934), melyek arra mutatnak, hogy még egy lépés, — s a távolság költő és osztály között egy magasabb egységben teljesen megszűnik.

Ez a lépés azonban nem történt meg. A munkássors nem vált életformájává: „Egy pillantás, befordulok a gyárkapun, mint más rabok s egy napra ismét meghalok.“ (*Tömegszállítás* 8. o.), s mihelyt a világválság idejének felfokozott, kiélezett, várakozásteljes társadalmi feszültsége engedett, a hangja is elernyed és többé nem a közösség, hanem saját mondanivalói lépnek előtérbe. Ez a magát elengedő, a viszonyokba beletörődő, a várt jövővel leszámoló életérzés természetesen csak fokozódik a bekövetkezett világesemények hatása alatt és részben hatalmi intézkedések, részben privátszándékok következtében is a tömegtől való elszakadás egyre inkább nyilvánvaló lesz. Szociális kritikája ugyan most sem hagyja el, de két mozzanat tolul előtérbe: az egyik az egyéniség, a költő-lét, a másik a közösség: a zsidóság. S a tragikus vonás ezekben a mozzanatokban éppen az, hogy a háttérbe szorult osztályközösség pótlására keres alapot a költő-létben, azaz éppen a kollektivitás szükséglete teszi individualistává, másfelől abba a közösségbe kényszerül bele szociálisan és etikailag is, amelytől első tudatos pillanataitól kezdve menekül, amelyet megtagad.

Kiesvén az eredetileg vállalt közösségből, szanaszét tekintget, és közvetlen, mindennapi környezetét fedezi fel (*Mellékuccai pasztell éjjel, Szondy ucca, Esti mellékucca, Pályaudvarom éjjel, Tavasz az uccán, stb.* a *Harmincas évek* c. kötetben, 1936), észre se véve, hogy az osztályfogalmak lassankint kicserélődnek „általános emberi“ fogalmakkal, és a végző szólam nem a jövő, az objektív hit, hanem a költő, aminthogy a fogalmak rendjét, az eszmei tartalmat, a rendező erőt nem az osztályöntudat, hanem a szubjektív költői öntudat szolgáltatja.

Ugy tesz, mintha mindez nem fájna neki, hanem „a természetes fejlődés útja“ lenne. A költőnek ez a sorsa:

*Ahányszor beleszóltál államok,
népek, fajok és osztályok sorsába,
mindig kegyetlenül szájadra vertek,
ha csak nem voltál kanccsal költőlárva
mögé elbujt talpnyaló udvaronc
vagy párt-agitátor, ki mint a pincér
azt írja mit diktál az ur: a párt.*

De ez a párttal szemben való dulás-fulás az elesettség, magát elhagyottság és magáramaradottság fájdalmát takargatja. Hogy mennyire küzd e

magány ellen, hogy mennyire keres társakat, bárkit, élőlényt vagy akár holt tárgyakat, amihez köze lehet, azt mutatják a társkeresés szimbólikus ódái (Marhasors, Óda egy vízihordó számárhoz, Egy ló álma, Mese a vulgosaurosról, stb.)

S ebben a társtalanságban elkövetkezik a magányos meditáció rövid korszaka, melyet az *Elhal a dal c.* (1938) kötet reprezentál. Az elmélkedés gyakran a mult idézgetése (Emlékezés egy régi históriára, Ballada egy régi este lángjairól, Egy régi vasárnap délután), máskor a jelen apró mozzanatainak költői átítatása (Első tavaszi nap, Álmatlan éjszaka után, Vasalás közben, Alkonyat az uccán), melyek itt-ott egész költői szociográfiává szélesednek (Nyiregyháza), vagy pedig metafizikává, mesévé hintáznak fel a magasba (Számok, Madarak, Virág, Együgyű ballada), olykor azonban mintha ismét megerősödne a hangja és megfigyeléseiből társadalmi kritika (A malom halálára), szociális szimbólum (Aranyásók), sőt óda lesz, hogy kötete első verseként hitet tegyen a költő társadalmi hivatása mellett (Óda, 7. o.) utolsó verseként pedig a mai világ kulturális reménytelenségét, a Dal halálát hirdesse ki. (106. ol.)

E reménytelenség az összekapcsolója költői léte szubjektív általánoságának és absztrakt közösségbe — zsidóságba — való visszakényszerülésének. A költő a „társadalom szíve, lelkiismerete“ — írja (10. o.):

*S megértsenek mind, nem maradsz így magad,
Tavítsd a népet, — s lesz, aki majd becsül,
mert hivatásod egy lehet: hogy
szónoka légy a világ ügyének.*

A magányosság tehát a költő számára nem megoldás. De világ, emberiség? Absztrakt szimbólumok. Nemzet? Nép? Igen, még lehetne hozzájuk szólni, buzdítani, inteni, korholni! Nemzet, nép, — bár elmosódott fogalmak, de azért megint lehet rajtuk valami konkrétet érteni, ha más-kép is, mint Petőfi idejében. De ha megpróbálja, komikumba fullad szava. Ha Ulyés kiált: Nemzetem! ha József Attila elrikoltja magát: Népem! — hisznek neki, jogosnak tartják, hogy a nemzet és nép nevében szóljanak. De Hollós Korvin? a „zsidó kisebbség“, az ötszáz év előtti „beszívárgó“, a megtűrt „idegen?“ Amikor politikai pörök vizsgálóbírói obligát kérdése: Honnan veszi ön a jogot és bátorságot arra, hogy a magyar paraszton segíteni akarjon? Mi köze önnek ehhez az egész üggyhöz? és amikor már nemcsak társadalmi beleszólástól, hanem a pusztá életlehetőségtől is meg akarják fosztani, amikor belekényszerítik olyan állítólagos közösségbe, amelyből régen megszabadult nemcsak szellemileg, hanem jogilag és formálisan is, amikor kétségbevonják nemcsak azt, hogy magyarul gondolkodik, hanem hogy amit leír, az magyar szó, — csoda-e, ha származása az ő számára is problémává, állandó, kínzó tudattartalomává lesz:

*Szemem mögött a mult kárpitja lebben,
tiéd vagyok álomban, örületben,
álomban ott járok a régi rómán,
mert ébren, hullni látom Európám.*

Világosan látja, hogy „sirjából feltámadt s fölényk szállt a középkor holt szelleme...“ (*Mint ki tengerről jött c.* verses önéletrajza, *Korunk* 1936) és hogy

*Ez már a véglények világa.
Ami szellem volt, mind kirugdalt
idegenként jár a világba. (u. o.)*

De megelégedhetik-e költő annyival, hogy megállapítja: elhal a dal, s most már csak

*kiáltás harsan, pattogó üzem,
s majd dörrenés is, vad szirénazaj,
vak dobok durva násza, küzdelem
zörgő lármája, színtelen zsvaj (Elhal a dal)*

és elég-e, ha megsiratja a különben is problematikus multat: „Ó jaj, szegény világ?!“

A dolgok új rendeződést nyertek s a költő megzavartatván ideológiai nyugalomban, szellemi biztonságában, előbb önmagával szeretne készen lenni. Még egy-két évvel ezelőtt úgy érezte:

*Mit számít az, honnan kerültem?
Mi közük véle, hová megyek?
Akarják-e vagy sem: itt vagyok
s magyarul énekelek (Harmincas évek, 30. o.)*

de ma már torkára forrasztják az éneket: s úgy érzi, hogy a valóságos börtön valamikor nagyobb szabadság volt, mint a mostani kívül-belül rácsokkal körülvett szabadság. Mert nem az a baj, hogy el kell innen menni: hiszen tudata tiszta: nem bűnbak, hanem bűnök bakója ő. (*Most elmegyek*, kézirat), — hanem az, hogy költő-léte következtében ide van kötve örökké:

*Fogoly madár, világod e kalitka,
s bárhova szállnál, dalod idegen (A kerítés előtt, Korunk 1938).*

És itt bosszulja meg magát a konkrét közösségből való kiesés: a költő nem költő a közösség, a talaj nélkül:

*Ha volna hej, — számodra hely akárhol
e szűk planetán csak egy talpalt,
hol gyökeret verhetnél, mint a fáról
lehulló mag a meleg föld alatt,
ugy elmennél ,hogy elsöpörnéd még a
lábad nyomát is...
De nincs... —(u. o.)*

és hiába is próbálkozik, hogy legalább költészeti hazát teremtsen magának:

*Magadban állsz a pusztán és a siró szélnek felelsz majd magyar szót.
Szeretlek, jaj, de fegyverem nincsen, csak rossz kabátom takarom rád,
Ó, jaj, jaj, jaj,
háromszor jaj tenéked, Magyarország. —*

Tehát: belemegy az uralkodó osztály ideológiájába és sorsszerűnek fogadja önmön halálos ítéletét. Ez a dolgok első számu bosszuja rajta. A második az, hogy mégse tudja elfogadni a rákényszerített közösséget közösségnek: nem lesz szolidáris a zsidósággal, csak egyéni tragédiája zsidó

motivumok közben teljesül be. S így ha zsidónak deklaráltan is, de magányos marad: mert a megismerésből nem születik nála a megváltoztatás akarása, a magány menekülés lesz, a menekülés halál. Nem harcol ellene, keserűen, de megnyugszik, s megnyugvását etikai piedesztálra emeli azzal, hogy kihangsúlyozza: mint ahogy „sohasem magamért ordítottam“ (*Most elmegyek*, kézirat), ugyanugy halála is az életet szolgálja:

*Ó békés sir az, mely fölött paraszt szánt
s oly élet magvát kelti ki a nap,
mit már rosszízú, éhes szájaknak szánt, —
titkon táplálni jó e magvakat.
Tedd így, véletlen, játékos atomja
a Szükség szigorú gépezetének,
eke akadjon boldog csontjaimba
s kalász meredjen közülük az égnek... (A sirom, kézirat).*

Ez a végeredményben passzív magatartás okozza aztán, hogy az eredeti program nem valósul meg: költészete visszhang, nem pedig történelmi formáló erő. „Nagy“ versei akkor születtek, amikor a kor tempója összekapcsolta a történelmet hordozó osztály sorsával. S ha nem lesz belőle nagy költő, részben a kor lesz felelős érte.

AZ ÚJ KINAI KULTÚRA

Irta: CSANG-HUNG

Mióta születőben az új kínai kultúra, mindig akadnak Kinában szimplicisták, akik gyökerestől ki akarnák irtani a régi kínai műveltséget és fenntartás nélkül utánozni az európaiat, amit az új kultúra egyetlen előfeltételének hisznek. S akár szembehelyezkednek a kínai könyvek olvasásával, akár ellenkezőleg az élet törvényeit szuette papirhalmok felturásával remélik felfedni, állásfoglalásuk a régi kínai műveltséggel szemben ugyanaz: megvevük és visszautasítják. Ha mégis a régi kínai kultúra nem alkalmas arra, hogy magát továbbra is fenntartsa, ez a vélemény nem javukra szól. Sőt ez épp az ősi kínai kultúra megértésére való alkalmatlanságukat bizonyítja. Semmi meglepő sincs azután abban, ha ugyanezek egyaránt képtelenek megérteni az európai kulturát is. Az emberek egy más kategóriája fenntartás nélkül csodálja a régi kínai műveltséget, elkeseredetten támadja az európai kulturát s úgy véli, hogy a jelenlegi Kinának nincs más kiútja, mint a visszatérés ősi hagyományaihoz. Ennek ellenére szó sem lehet ma Kinában a régi kínai kultúra ujjászületéséről. S nemcsak azért, mert ennek az ujjászületésnek hivei a teremtő rátermettség hijával szűkölködnek, hanem mert tervük tiszta és egyszerű lehetetlenség. A múlt felélesztése csak azon a napon lenne lehetséges, ha megtalálnánk a halottak feltámasztásának módját s felemelhetnénk a folyók medrét.

Mindezeknek a vitáknak ellenére, az új kínai kultúra ma növekvése teljében. Nem abban az irányban fejlődik, melyet számára a régi kínai kultúra csodálói kijelöltek, akik legszívesebben látnák, ha elhagyná a kínai talajt és szertefoszlana a semmibe. Erőteljes növény, mely kínai földön sarjad és borul virágba. Milyen legyen tehát az új kínai kultúra? A kér-